

L'AIGUA, RECURS NATURAL

TORRENTS I RIERES

L'orografia del territori dels barris d'Horta-Guinardó és en bona part format per muntanyes. La serra de Collserola i els Tres Turons organitzen els barris de manera que la majoria, per no dir tots, tenen desnivells i en algun cas forts pendents. Sense fer una anàlisi exhaustiva, les alçades van des dels més de 400 m d'altitud al barri de Sant Genís, als 350 m al Portell de Valldaura, a Horta, baixant a 77 m al carrer del Tajo, pujant fins 261 m dalt del turó de la Rovira i amb un nou descens fins a 57 m al Baix Guinardó.

Les capçaleres dels torrents s'ini-

ciën als diferents turons creant les conques de captació. Les rieres d'Horta, de Sant Andreu i de Vallcarca concentren la major part de les aigües. La riera d'Horta és la que més cabal captava perquè recollia la major part dels torrents de muntanya, creant un dibuix similar a un arbre amb moltes branques. Aquesta riera desembocava al mar prop del riu Besòs i històricament era el curs d'aigua més important de Barcelona conjuntament amb el Rec Comtal.

La riera de Vallcarca s'inicia al coll de Penitents i el turó de la Creuetta del Coll (245 m). Després d'un llarg recorregut desembocava al mar

pel Bogatell. Els torrents de Sant Andreu de Palomar finalitzaven al riu Besòs.

Els torrents del vessant sud del turó de la Rovira baixaven quasi en paral·lel i no portaven tant cabal. En algun cas les aigües s'escolaven i no desembocaven enlloc.

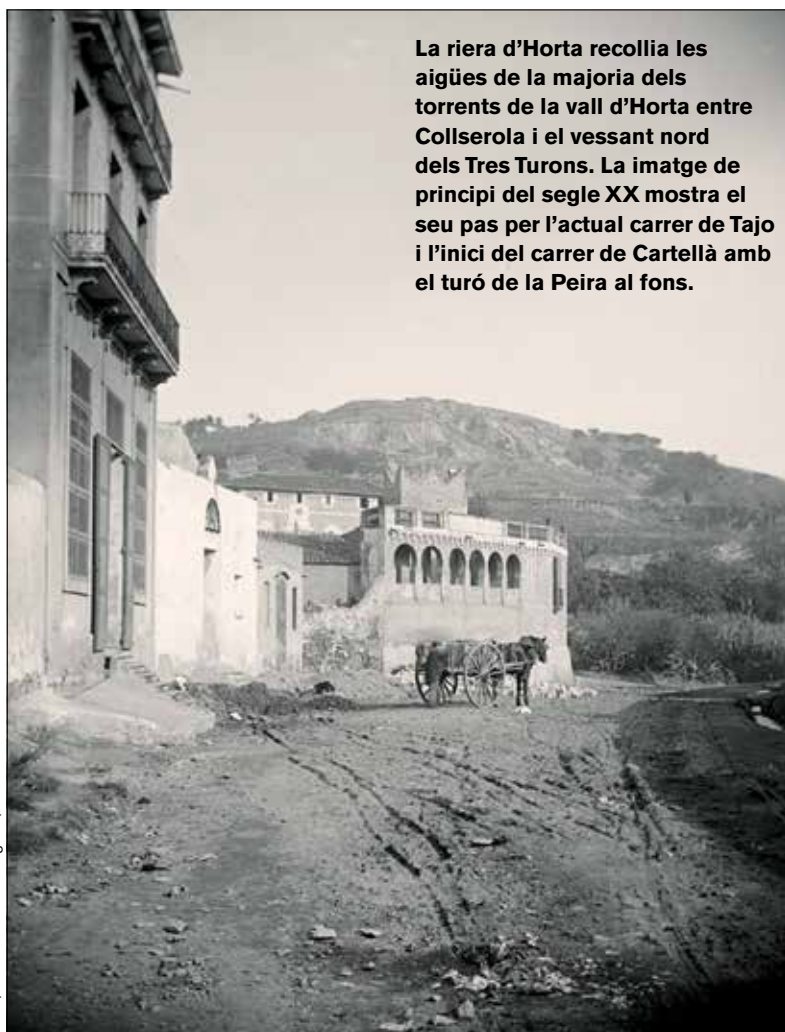
Donada la gran quantitat de torrents i rieres que històricament hi ha hagut, i molts que encara hi ha, es fa difícil la classificació. Per ordenar les descripcions s'ha estructurat el territori en set conques de captació. La nomenclatura d'aquestes conques és exclusivament a efectes d'ordre descriptiu.

CONQUES

- A. Sant Andreu de Palomar
- B. Horta
- C. Montbau
- D. Sant Genís dels Agudells
- E. Penitents-el Coll
- F. Turó de la Rovira nord-oest
- G. Turó de la Rovira sud-est

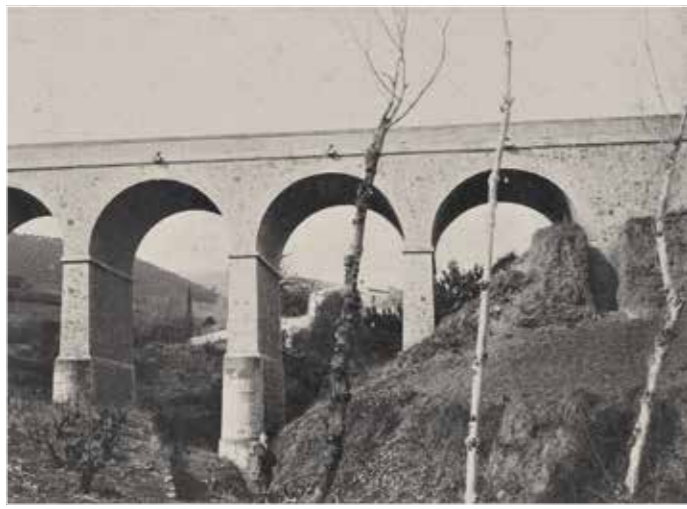
Els torrents tenen un recorregut que no sap de límits administratius de barris o municipis. Aquesta compilació no és limitada a citar els elements que siguin exclusius o en la totalitat del recorregut dins del Districte d'Horta-Guinardó. El antics municipis de Sant Andreu de Palomar i Sant Martí de Provençals es van annexionar a Barcelona l'any 1897 i el d'Horta el 1904. Vallcarca era part del municipi d'Horta fins a finals del segle XIX. Barris de l'actual districte com la Font d'en Fargues, Can Baró, el Guinardó i el Baix Guinardó, Vallcarca, Penitents o el Coll havien format part dels municipis independents.

La descripció dels recorreguts intenta ser el més ajustada possible a la urbanització actual de la ciutat, ja que és molt difícil distingir aquests recorreguts perquè l'asfalt i les edificacions han modificat totalment la orografia natural. Els pocs vestigis que resten dins de l'entra-

La riera d'Horta recollia les aigües de la majoria dels torrents de la vall d'Horta entre Collserola i el vessant nord dels Tres Turons. La imatge de principi del segle XX mostra el seu pas per l'actual carrer de Tajo i l'inici del carrer de Cartellà amb el turó de la Peira al fons.

AFB (atribuïda a Jaume Anglada)

Antoni Amill i Tous

AMDHG

El pont dit dels cinc ulls va ser construït a finals del segle XIX per suportar la carretera del passeig de la Vall d'Hebron i salvar els forts desnivells dels torrents de Besora, Fuster i de la Font del Bacallà que baixaven de Sant Genís dels Agudells. Al darrera es veu la masia de can Figuerola actual Museu Palmero. A la dreta, el torrent de la Clota baixava prop de l'actual carrer de Lisboa entre els carrers de Capcir i de la Puríssima on hi havia aquest pont que facilitava el pas entre la Clota i el Carmel

mat urbanístic poden ajudar a reconèixer algun punt del traçat però no el recorregut que feia l'aigua quan baixava lliurement. L'excepció és el vessant de la serra de Collserola que baixa a la vall d'Horta, actual ronda de Dalt. Al ser uns terrenys que formen part del Parc Natural de Collserola no estan urbanitzats en la seva totalitat i encara és possible resseguir el traçat des de les capçaleres de la carena dels turons del Tibidabo, Santa Maria, Magarola, d'en Fotjà, Gras o Blau fins que les aigües són recollides per la xarxa de clavegueram o dipòsits pluvials.

La toponímia dels torrents i rieres tot i ser real no és en la majoria de casos de rigorosa aplicació. Especialment les lleres dels torrents de més llarg recorregut canvien de nom a les referències històriques o documentals segons molts factors. El nom del torrent podia ser del propietari de les terres que travessava, fins i tot dels diferents propietaris d'un mateix lloc en diferents èpoques. També segons referències de noms populars. En alguns casos dos torrents diferents són coneguts pel mateix nom per transcórrer per una mateixa heretat. La notorietat de la masia o torre que donava nom al torrent també és un factor d'influència segons les èpoques. On sí que tenia el nom una importància més rellevant i era una referència habitual i de primer ordre, és quan servia per a la descripció de les llandes de finques en escriptures de propietat, contractes o escrits a l'administració. Al no haver-hi una normativa ortogràfica fins el segle XX un mateix nom s'escriu amb diferent grafia segons l'escriu i l'idioma utilitzat.

S'ha intentat que les descripcions dels recorreguts dels torrents siguin el més aproximat possible a la realitat dels carrers. Tot així cal tenir en compte que la nomenclatura en la cartografia és en part aproximada al tram on està assenyalada.

A. CONCA SANT ANDREU DE PALOMAR

Al sud del turó Blau i el coll de la Ventosa els pendents recullen les aigües de diversos torrents, alguns de llarg recorregut, que anaven a desembocar al riu Besòs. Aquest vessant de la serra de Collserola era fronterer entre els antics municipis d'Horta i Sant Andreu de Palomar fins a la seva annexió a Barcelona i que ara pertany als districtes d'Horta-Guinardó i Nou Barris.

Torrent de can Masdeu

A tocar el coll de la Ventosa i amb un fort pendent inicia el **torrent de can Masdeu**, a partir de dos petits torrents dits de la **Ventosa** i del **Forat del Vent**. Can Masdeu és una masia documentada des del segle XVI que en temps rurals depenia de l'aigua de pluja i de les mines per subsistir i disposava de diverses basses, mines i pous per als conreus. A partir de 1903, quan ja era propietat de l'Hospital de la Santa Creu, va ser habilitada com a hospital per a mesells fins que es va construir al costat l'Hospital de Sant Llützer, encara no utilitzat des de llavors.

Torrent avall, a poca distància de la masia, salva la carretera Alta de Roquetes per sota d'un pont. En un costat de l'actual plaça de Karl Marx està can Santgenís que havia estat la Granja de la Santa Creu, que subministrava productes d'horta i de granja a l'Hospital de la Santa Creu. També es beneficiava de la riquesa de l'aquífer del subsòl gràcies a antigues mines i fonts. Aquest torrent està referenciat en molt documents i escriptures com a **torrent de can Santgenís** i també se l'anomena com de la **Ventosa**, **Forat del Vent** o **Negret**. Fins arribar prop de la plaça Karl Marx i a tocar l'antic camí de Sant Iscle, la llera del torrent no ha variat potser en segles i encara es manté així a l'actualitat. Ara en aquest punt un col·lector recull les aigües de pluja i

les condueix al clavegueram per evitar que corrin per l'asfalt. El torrent creuava per l'actual Via Favència i la rambla del Caçador i rebia aigües dels **torrents d'Andreu Ferrer, de can Valent, de la Font de Canyelles i d'en Borràs** pel marge esquerre. El conjunt formava la riera de Sant Andreu que desembocava al riu Besòs.

Torrent de Quintana

Aquest torrent a causa del llarg recorregut que té rep moltes denominacions. S'origina prop del carrer de la Font Baliarda al costat del cementiri d'Horta on rebia el nom de **torrent de Baliarda**. Creuava la ronda de Dalt i el passeig de Valldaura pel costat de la benzineria de la plaça Karl Marx. El nom de **torrent de Quintana** era perquè travessava les terres de can Quintana, una masia que estava situada a la cantonada de l'actual passeig Universal i carrer del Dr. Letamendi que disposava d'una famosa font situada sota l'actual benzineria de la plaça Karl Marx. La llera passava per sota de l'aqüeducte d'aigües de Dosrius en un tram del qual encara existeix un vestigi al camí de la Font d'en Quintana. Ja en territori de l'antic municipi de Sant Andreu de Palomar, avui barri de la Guineueta, adoptava el nom de **torrent de can Carreres** que era el nom de la masia que encara hi ha al Parc Central de Nou Barris. **Torrent de Porta i de Piquer** eren denominacions al pas de les aigües per l'actual carrer del Torrent de Can Piquer. **Parellada** i **Estadella** eren més denominacions d'aquest torrent fins arribar les aigües al riu Besòs.

B. CONCA HORTA

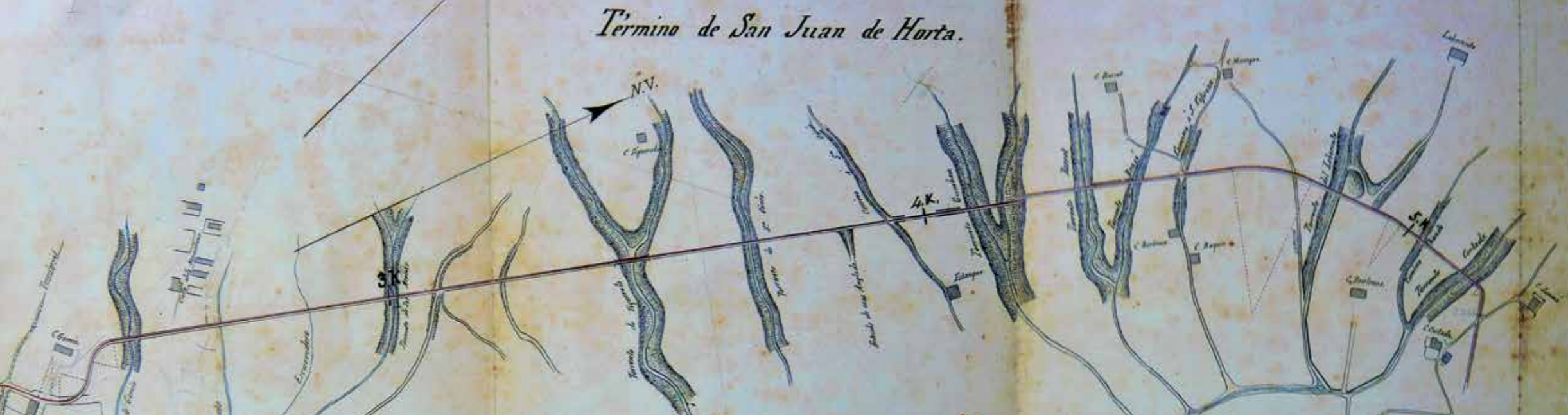
Aquest grup de torrents arrenquen als peus dels paratges del Forat del Vent i el Portell de Valldaura i recullen les aigües entre el turó d'en Fotjà, de Valldaura i el turó del Trac. A la part més baixa de la vall d'Horta els diversos torrents s'unifiquen i s'uniran als torrents dels sectors C i D prop de

TORRENTS

- A Conca de Sant Andreu de Palomar
- B Conca d'Horta
- C Conca de Montbau
- D Conca de Sant Genís dels Agudells
- E Conca de Penitents-el Coll
- F Conca turó de la Rovira nord
- G Conca turó de la Rovira sud

Cartografia EL POU

AHDB

Branguli

Plànol del projecte de la Diputació de Barcelona del segle XIX per a la construcció de la carretera de Cornellà a Fogars de Tordera, actual passeig de la Vall Hebron. La carretera havia de salvar els pas dels torrents que baixaven de Collserola que unien les seves aigües a l'inici del carrer de Tajo i formaven la riera d'Horta en direcció al mar

l'inici del carrer del Tajo per formar la riera d'Horta.

Les alçades dels recorreguts estan entre 340 m i 85 m. Existeix un fort pendent especialment al vessant nord de Collserola que va crear barrancs i fondalades importants i que es poden observar en fotos antigues. Els terrenys de captació per sobre de la ronda de Dalt formen part del Parc de Collserola i s'han preservat sense urbanitzar i per això l'aigua fa un recorregut natural que no ha variat en segles i encara es pot resseguir no sense les dificultats naturals. Per sota de la ronda de Dalt fins arribar al carrer de Lisboa, ja riera d'Horta, el traçat d'alguns carrers està motivat per l'orografia obligada per les aigües.

Torrent de Fondenills

A la part més alta hi havia dos torrents principals que s'unien prop de can Cortada. El que es troba més al nord i de més recorregut, anomenat **torrent de Fondenills** o **Gran d'en Fotjà**, s'inicia a tocar de la carretera BV-1415 d'Horta a Cerdanyola, prop de la casa de can Massó derruïda el 2008. Recull per l'esquerra el **torrent d'en Fotjà**, o de **Gras** i el de **Vall-honesta**, nom d'una masia al costat del Parc del Laberint. Continua com **torrent de cal Notari** i manté aquest nom fins a la zona que ara creua la ronda de Dalt. Altres noms probablement més antics d'aquest tram eren **Marchal** i **Morach**.

En el recorregut abans d'arribar al CEJ Can Llupià i barrant el torrent hi ha les restes d'una petita presa que devia desviar aigües a la finca d'Antoni Desvall, marquès de Llupià, l'actual Parc del Laberint. Aquests jardins modernistes necessitaven gran quantitat d'aigua per mantenir els estanys i els jardins. Disposava de tres mines que subministraven l'aigua fins fa ben poc temps: mina de la **Marque-**

sa, del **Ferro** i del **Garrofer**. Algunes d'aquestes mines encara existeixen. La unió del torrent de Fondenills i el de cal Notari era on ara hi ha el camp de futbol de la Font del Gos i el posterior recorregut el rememora el carrer del Torrent de Cal Notari fins creuar la ronda de Dalt que canvia el nom pel de **torrent de can Cortada** en arribar les terres d'aquesta antiga masia que encara existeix.

Torrent dels Garrofers de can Travi

L'altre torrent d'aquest sector té un recorregut paral·lel al de Fondenills però més al sud de les ruïnes del Castell Fortí, entre el Parc del Laberint i les Llars Mundet. És el **torrent de Pallós** o **Ballús**, nom d'un antic propietari de la finca. Creuava la ronda de Dalt aproximadament pels camps de futbol de l'Escola TARR i vorejant el Col·legi dels Salesians d'Horta pel sud on prenia el nom de **torrent dels Garrofers de can Travi**. S'unia pel marge dret al torrent de can Cortada davant la masia de can Travi Vell, actual seu de la Guàrdia Urbana.

L'abundància d'aigua de la capa freàtica d'aquests terrenys van donar origen a una iniciativa empresarial nova a Horta a mitjans del segle XIX. Josep de Travi captava aigua a través de mines a la seva finca i a partir de 1860 la conduïa a través de canonades fins a les cases dels compradors dins el poble d'Horta i a dues fonts públiques. La mina d'aigua de can Travi encara dona servei a una desena d'usuaris i manté un bon cabal.

Tot i la urbanització de l'avinguda de l'Estatut encara es pot apreciar el fort desnivell producte de l'erosió de les aigües entre l'antiga masia i la plaça Botticelli. La llera continuava direcció al poble d'Horta pel carrer de Jerez i l'avinguda de l'Estatut, on segons algunes fonts documentals ja s'anomenava **riera d'Horta**, fins la

plaça de l'Estatut, on s'unia a la **riera d'en Marcel·lí** pel marge esquerra i anava a desembocar conjuntament a la riera d'Horta pel carrer de Lisboa.

Torrent de Mariner

Un tercer torrent no original de muntanya recorria el poble d'Horta i abocava les aigües directament a la riera d'Horta. Era el **torrent de Mariner** que travessava les terres d'aquesta masia que avui és la Biblioteca Horta-Can Mariner, al carrer del Vent. Tenia els inicis per sota del cementiri d'Horta i a tocar de l'antiga església de Sant Joan, al carrer de Salses. El recorregut sinuós transcorria entre els carrers de Canigó i d'Eduard Toda. A partir del carrer de Feliu i Codina hi havia un fort desnivell producte de l'erosió que ara salva unes escales que són a l'inici del carrer del Torrent de Mariner i que manté l'antic traçat fins arribar a la riera d'Horta, ara carrer del Tajo.

C. CONCA MONTBAU

Per l'arc format per quatre turons baixaven les aigües d'aquest sector fins que s'unien a la riera d'en Marcel·lí i s'abocaven a la riera d'Horta. Els turons del Trac (369 m), de la Magarola (429 m), de Sant Cebrià (435 m) i de Santa Maria (443 m), entre les Llars Mundet i la serra d'Agudells són els cims més alts d'aquesta zona de Collserola i limiten la superfície de captació d'aigües que creen tres torrents troncats. Aporten un bon cabal a la capa freàtica que es reflecteix en la gran quantitat de fonts naturals que hi ha en el recorregut.

Torrent d'en Duran

El **torrent d'en Duran** s'inicia als forts desnivells entre els turons del Trac i de la Magarola, també dit del Maltall, i pren el nom de **torrent de Sant Cebrià** al passar pel costat de

l'ermita dels segles XII o XIII dedicada a Sant Cebrià i Santa Justina, màrtirs del segle III. La tradició explica que va ser visitada per Sant Francesc Xavier i Sant Ignasi de Loiola. En aquests inicis del recorregut neixen les fonts de la Meca, de la Serp i de Sant Cebrià. Pel marge dret recull aigües del **torrent de la Font de la Llet** que prové del turó de Santa Maria prop del Centre d'Acollida d'Animals de Companyia i del revolt de la Paella, de la carretera de la Rabassada. La font de la Llet als peus d'aquest torrent va ser en altres temps molt concorreguda. El camí de Sant Cebrià que ve des d'Horta fins a l'ermita és d'origen medieval i transcorre paral·lel al torrent. Continua el torrent descendent per traspassar les terres de can Duran, més tard can Gallart o finca del Palau de les Hores.

Torrent d'en Barret

El **torrent d'en Barret** conegut antigament com **torrent de Generet** o **de Pomaret** neix també per sota de la corba de la Paella, a la carretera de la Rabassada, i creuava les terres de can Barret d'on prenia el nom. La mina d'aigua de l'antiga torre de can Barret subministrava l'aigua a la font d'aquesta finca que avui és als Jardins de Montbau. Creuava la ronda de Dalt a l'alçada de l'Institut Narcís Monturiol per continuar pels Jardins de can Brasó, lloc on s'afegia al marge dret del torrent d'en Duran per passar a denominar-se **torrent de can Rossell** nom de la masia senyorial situada aproximadament al carrer de Jorge Manrique.

Torrent de Montbau

A poca distància d'aquesta unió dels torrents d'en Duran i d'en Barret, a l'alçada del Club Hispano Francès, s'afegia pel marge dret el tercer torrent mencionat, dit **torrent de la Granja** però més conegut com **tor-**

rent de Montbau. El nom de *Granja* li ve per la finca dita Granja Nova de Martí-Codolar on ara hi ha l'Hospital de la Vall d'Hebron. Un altre nom que prové del segle XVII, quan les terres eren propietat del monestir de Sant Jeroni de la Vall Hebron, era el de torrent de **Cantallops**. Els tres torrents s'unien prop dels anomenats llavors Manantiales Montalt, on ara hi ha les pistes de tennis del Club Hispano Francès per formar la **riera d'en Marcel·lí**. La font d'en Marcel·lí, actualment sota l'escultura dels Mistos de l'avinguda del Cardinal Vidal i Barraquer, era l'inici de la riera que transcorria pel carrer del mateix nom que rememora a Marcel·lí Oliva Yglesias, carreter de la Clota. Testimonis de memòria oral recorden també el nom de **torrent de la Genissa**. En aquest recorregut estava la masia de ca n'Iglesias, prop de carreró de ca n'Iglesias, i per això en algun document el torrent era denominat **torrent d'Iglesias**. A l'alçada de la plaça de l'Estatut s'unia per la dreta als torrents de la conca d'Horta i ja unificats i quan s'unien amb els de Sant Genís dels Agudells, formaven la riera d'Horta.

D. CONCA SANT GENÍS DELS AGUDELLS

En els pendents de Sant Genís dels Agudells es formaven dos torrents canalitzadors de les aigües, de més de dos quilòmetres de recorregut, fins ajuntar-se per formar la riera de la Clota. Un traçat que ha condicionat en gran manera la urbanització dels carrers del barri muntanyenc de Sant Genís.

Torrent de Sant Genís

El **torrent de Sant Genís** és el que està situat més al nord i naixia als peus de l'antic monestir de Sant Jeroni de la Vall d'Hebron on ara hi ha la

Pont sobre la riera d'Horta al carrer de Cartellà prop de l'avinguda dels Quinze.

benzinera de la carretera de la Rabassada, motiu pel qual també era conegut com **torrent de Sant Jeroni** quan el monestir era actiu fins a principis del segle XIX. Recollia les aigües dels pendents del vessant del coll de l'Erola que forma un tàlveg que mena les aigües cap al barri de Sant Genís dels Agudells i la vall d'Horta pel carrer de Cánoves i el carrer de la font del Roure. Aquesta font, ara rehabilitada, era coneguda pels veïns com *la mina* i era l'antiga mina d'aigua del monestir de Sant Jeroni de la Vall Hebron. El torrent de Sant Genís, també conegut com **torrent d'Agudells**, recorria la fondalada del carrer de Costa Pacheco i passatge de Madrona Prats, entre la mil·lenària església i el cementiri de Sant Genís dels Agudells i can Gresa o can Tèrmens, actual Centre Cívic Casa Grogga. Fent giragonses creuava el passeig de la Vall d'Hebron per l'Hospital de San Rafael i el Dipòsit Municipal de vehicles, els camps de futbol i el carrer de la Granja Vella fins arribar al punt més baix a l'alçada de la rotonda del carrer de Lisboa. Un recorregut aproximat de 2,4 km i 160 m de desnivell per concórrer amb l'altre torrent que prové de la font del Bacallà.

Torrent de la font del Bacallà

La font del Bacallà es troba en el vessant del Tibidabo per sota de la masia de can Borni. És l'inici d'un recorregut d'oest a est de 2,7 km aproximadament fins a la unió amb el torrent de Sant Genís o de la Clota, al barri de la Clota. La font del Bacallà és un antic referent molt popular que neix en un marcat fonal que travessa la carretera de la Rabassada fins a la masia de can Soler o cal Boix, actualment un equipament municipal. La masia disposava de mina datada el 1841 i bassa d'aigua que encara està en ús. Són els inicis de la llera que encara es mantenen avui pràctica-

AFB

ment igual que en segles passats. El **torrent de la Font del Bacallà** s'endinsa en zona urbanitzada pel carrer de Natzaret davant l'escola Mare de Déu de Montserrat i can Piteu. Els jardins de Manuel J. Arnalot encara recorden l'antic traçat i on hi ha restes d'un antic pou. Entre els carrers de Sidó i de Lledoner arribava a la ronda de Dalt on també era conegut com **torrent de Besora**. En aquest punt se li unia per la dreta el **torrent de Figuerola** o de **can Fuster** segons les fonts documentals. Provenia dels forts pendents on hi ha les pistes de tennis de Vall-Par, creuava l'heretat de can Besora entre el carrer de Sinai i el Patronat Ribas pel davant de can Figuerola, ara Museu Palmero, i unia les seves aigües al torrent de la font del Bacallà o de Besora a l'alçada de l'actual ronda de Dalt. Unificats els dos torrents creuaven la carretera de Fogars de Tordera, ara ronda de Dalt.

Els barrancs que formaven les aigües torrenceres a l'erosionar el sòl van ser un problema per a la construcció de la carretera que travessava tota la vall. El traçat entre Sarrià i Horta era perpendicular a les lleres dels molts torrents que baixaven de la serra de Collserola i es van haver de construir ponts i desguassos perquè les aigües continuessin el seu curs. Per salvar el pas d'aquesta unió dels torrents de Besora i de Sant Genís, la Diputació va construir a final del segle XIX un pont de cinc ulls que va donar servei durant dècades (veure imatges). Continuava el recorregut baixant el pendent del carrer de Coll i Alentorn fins arribar a la Clota per fusionar-se amb el torrent de Sant Genís.

Torrent de la Clota

El coll de Penitents es pot situar entre els carrers d'Arenys, de Natzaret i la ronda de Dalt i actua com a divisòria d'aigües entre Vallcarca i la vall d'Horta. El turó del Coll en el seu vessant nord aporta aigües en dos curts recorreguts per la poca super-

Fotografia panoràmica de 1900 de Sant Genís dels Agudells. El pont dels cinc ulls dibuixa la carretera del passeig de la Vall Hebron en direcció a Horta. Pel darrera de la carretera, a l'esquerra, la masia de can Besora on més tard es va construir l'Orfenat Ribas i al mig can Figuerola. Darrera, el nucli de l'església de Sant Genís i la carretera de la Rabassada al fons

fície que recull i la poca alçada del turó (245 m) fins a la llera del torrent de Besora. Des del coll de Penitents i entre els carrers de Segur i de Samaniego i per la plaça d'Isop, arriba el primer. El segon des del camí dels Àngels per la plaça d'en Taxonera. Pel poc recorregut d'aquests dos torrents no se sap si tenien algun nom, però a partir de la unió amb el torrent de Besora és conegut com **torrent de la Clota**. A l'arribar a la plaça de la Clota s'ajuntava amb el torrent de Sant Genís, nom que alterna amb el de torrent de la Clota. Eren terrenys de la finca de Martí-Codolar dotada d'abundant cabal d'aigua necessari per als grans jardins i horts de què disposava. Als jardins senyorials hi havia un llac anomenat de les Catorze plomes i diverses basses. Alguns trams del torrent al traspasar aquesta heretat adoptaven noms com **torrent de Codolar** o de **les Catorze plomes**.

Els llargs recorreguts dels torrents que formaven el torrent de la Clota eren una aportació de cabal important a la riera d'Horta. El carrer d'Alarcón té un traçat sinuós per ser exactament el recorregut de la riera. Una part del camí, ara carrer, i una part per on transcorrien les aigües, fins els anys vuitanta no van ser canalitzades. Les antigues masies i torres de la Clota han disposat amb facilitat d'aigua a través de pous i basses per la gran abundància que aportava la capa freàtica de la llera del torrent. L'abundància d'hortos i la indústria de les bugaderes és un exemple d'aquest aprofitament. El recorregut gira al final del carrer d'Alarcón cap al carrer del camí de Sant Genís a Horta on avui es pot veure l'entrada de la llera al clavegueram per sota d'un pont metàl·lic. Aquest recorregut ens recorda el món rural quan l'ús de les lleres dels torrents com a camins era freqüent donat que eren transitables en èpoques no plujoses.

En arribar al carrer de Lisboa el torrent s'unia amb la resta de torrents

del vessant de Collserola. L'encreuament dels carrers de Lisboa i de Porto era l'inici de la gran riera d'Horta. El carrer del Tajo era la llera de la riera i marcava la línia fronterera dels antics municipis d'Horta i Sant Andreu de Palomar. Una de les imatges més recurrents de l'Horta del segle XX és el pont que es va construir perquè el tramvia que arribava de Barcelona pogués salvar el pas de la riera i continuar fins a la plaça d'Eivissa. És el darrer torrent del vessant nord de Collserola que s'uneix a la riera abans de recollir les aigües dels turons del Carmel i la Rovira.

E. CONCA VALLCARCA-EL COLL

La riera de Vallcarca recollia les aigües del territori sud-oest de l'antic municipi d'Horta. Fins mitjans del segle XIX els barris de Penitents, Vallcarca i el Coll eren part d'aquest municipi. El coll de Penitents, ara encreuament del carrer d'Arenys amb la ronda de Dalt, era denominat antigament Quatre camins. És el punt de més alçada d'aquest extrem de la vall d'Horta format pels vessants del turó de Collserola i el turó del Coll o d'en Falcó. Per aquest motiu és el coll separador d'aigües de la vall d'Horta, en direcció nord-est cap el barri d'Horta i direcció sud als barris de Vallcarca i Gràcia. Els vessants sud dels turons de Collserola, Penitents i el turó del Coll o d'en Falcó són el naixement de les rieres que conformaven la riera de Vallcarca. El viaducte de Vallcarca construït el 1908 per salvar el tàlveg entre el turó del Putxet i el del Coll és el coll d'ampolla que unifica els torrents en direcció a la plaça de Lesseps on era conegut com la riera de Cassoles.

Torrent de can Gomis

L'inici d'aquesta importat riera era el **torrent de can Gomis** per sota de l'actual carretera de les Aigües i del carrer de Vall Par on existia la mina

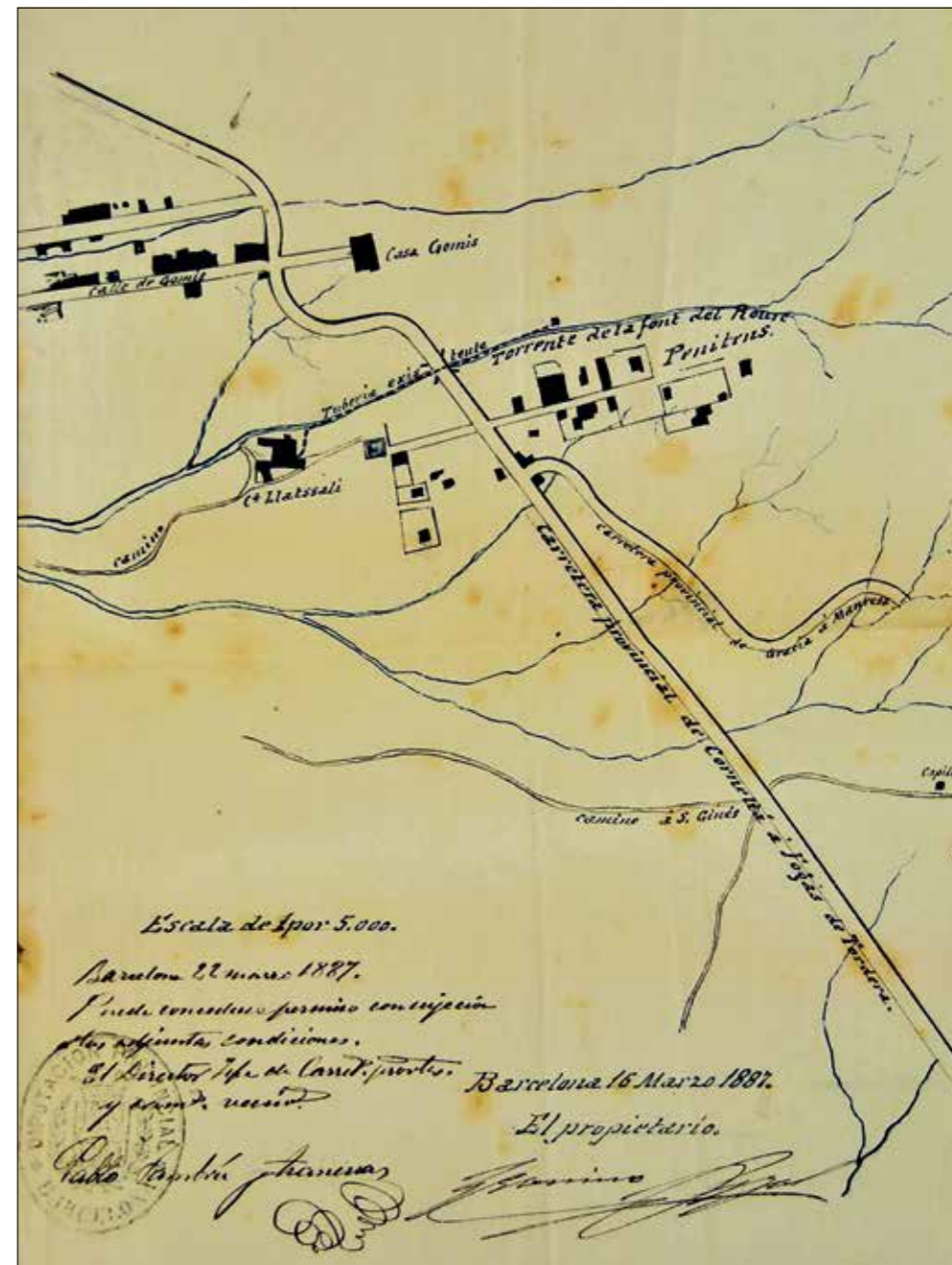
d'aigua dita d'en Falcó. Aquesta mina ja subministrava aigua a la Barcelona emmurallada del segle XVII. El torrent baixava prop del carrer de Ticià, creuava la ronda de Dalt per la plaça d'Alfons Comín, on hi havia la gran mansió de can Gomis, creuava per l'actual Hospital Quirón i continuava prop del carrer d'Esteve Terrades. En aquest recorregut i segons les referències documentals prenia el nom de **riera Fragadell**, **torrent de la Font del Roure**, de **Penitents** o **torrent de Llacsali** o **Jacsali**, nom d'una gran mansió del segle XIX situada als terrenys de l'actual Parc Sanitari Pere Virgili.

Torrent de Penitents

Poc abans d'arribar al viaducte de Vallcarca se li afegia el **torrent de Penitents** que s'originava als pendents del carrer de Jericó, de Sant Genís dels Agudells. En arribar a l'actual ronda de Dalt i continuació també s'anomenava **torrent de Besora** perquè baixava pel sud dels terrenys de can Besora, masia situada just al darrera del Patronat Ribas. En tot cas el topònim **torrent de Besora** està més referenciat al torrent que baixa de la font del Bacallà per la conca de Sant Genís. En aquest cas el coll de Penitents actuava com a separador d'aigües i es dirigia cap al sud formant la riera de Vallcarca que en el nomenclàtor actual és l'avinguda. En la baixada recollia per la dreta aigües d'un petit barranc del carrer d'Anna Piferrer i per l'esquerra un altre des de prop de la plaça d'Olèrdola. També conegut com **torrent** o **riera d'Andalà** pel nom d'una masia prop d'on hi ha ara el Jardí del Dr. Comas i Llavèria. La riera continuava per ajuntar-se per l'esquerra amb el torrent de Can Gomis i traspasar ja unificats l'aqüeducte de Vallcarca.

Torrent del Remei

Un tercer torrent important s'afegia per l'esquerra a la riera de Vallcarca amb origen entre el turó del Coll i el del Carmel i prop de l'antiquíssima Font-rúbia al peu del Santuari de la Mare de Déu del Coll. El **torrent del Remei** també dit **de la Font del Remei**, per una popular font situada a la part alta del carrer que avui porta el seu nom, baixava pel vessant oest del coll de les Tres Creus (Park Güell), paral·lel al carrer de Mora d'Ebre i de l'avinguda de la Mare de Déu del Coll fins a la riera de Vallcarca on s'afegia per l'esquerra prop de la baixada de la Glòria. Aquest torrent és potser més conegut pel nom de **torrent de la Farigola**, nom de l'antic hostal situat al carrer del mateix nom i que ara és l'Escola Farigola.

AMDHG

Plànol de 1887 del coll de Penitents i el recorregut dels torrents que formaven la riera de Vallcarca. El passeig de la Vall d'Hebron travessa en diagonal des de l'actual plaça d'Alfons Comín

F. CONCA TURÓ DE LA ROVIRA, NORD

El vessant nord dels turons del Carmel i la Rovira també fa la seva aportació de cabal a la riera d'Horta. El desnivell i la superfície de recollida no és tan gran com la que aporten les valls de Collserola. El punt d'unió amb la riera d'Horta, actual carrer de Cartellà, era a través del torrent de Carabassa on hi ha l'encreuament dels carrers de Pitàgores i de Cartellà.

Torrent de la font del Paradís

Fins aquí arribaven les aigües recollides entre el turó del Coll i el del Carmel a l'anomenat barranc de la Font del Paradís a la part més alta del carrer del Llobregós i el carrer de Sigüenza. La font del Paradís estava a l'actual passatge de Sigüenza i el recorregut del torrent anomenat de la Font del Paradís en

aquest tram era paral·lel a l'antic camí d'Horta al Coll que és l'actual carrer de Dante. En els anys seixanta a causa de la intensificació de la construcció d'habitatges en aquest vessant del Carmel, l'antiga llera va ser reblerta per poder construir edificis. La manca de consistència del terreny i les obres del metro de la línia 5 de l'any 2005 van ocasionar un esvoranc de 35 m de profunditat a l'alçada dels carrers de Conca de Trempe, de Sigüenza i el passatge de Calafell. Les pedres arenoses i pissarres de l'antiga llera no van suportar els treballs de les obres del metro que va provocar l'ensorrament d'un edifici. Un cop creuada la rambla del Carmel a l'alçada del carrer de Granollers el torrent fa un gir en arribar al carrer d'Aiguafreda on encara avui es pot intuir el recorregut a la plaça de les Bugaderes d'Horta. Aquí rep per la dreta les aigües de dos torrents.

Torrent del Carmel

El primer d'aquests dos torrents no té un nom conegut i naixia dels forts pendents del carrer del Santuari aproximadament entre els carrers de Segimon i de l'Alcalde de Zalamea. Baixava en direcció nord, creuava l'antic camí del Portell i la traça actual traspasa la rambla del Carmel i pel carrer d'Agudells s'uneix per l'esquerra al segon dels torrents. És el **torrent del Carmel o dels Agudells** segons el tram a què fa referència. Tenia l'inici a peu del coll del Carmel i es dirigia cap el carrer d'Agudells. El dibuix actual d'una part d'aquest carrer denota el recorregut de l'antic torrent. També consta referenciat al segle XIX com **torrent de Salt de Bruixes** prop del carrer de Mari. En aquest tram el torrent del Carmel rep per la dreta un altre xaragall sense denominació procedent dels voltants de la font de la Mulassa.

Ja unificats s'ajunten a la plaça de les Bugaderes d'Horta (al costat del carrer del Llobregós) amb el torrent de la Font del Paradís. Són terres de l'heretat can Carabassa, ara Escola Sagrada Família (SAFA) i s'anomena torrent de Carabassa fins arribar a la riera d'Horta. El creuament de les aigües pel passeig de Maragall és a través d'un pont construït a final del segle XIX perquè el tramvia de Barcelona a Horta salvés la llera. Aquest tram del torrent i el pont encara existeix al carrer de Peris Mencheta.

Torrent de la font d'en Fargues

A tocar d'aquest pont era el punt d'unió del torrent de Carabassa amb el **torrent de la Font d'en Fargues** o de **Pujol**, de la masia de can Fargues. La font d'en Fargues neix en un fonçal ric en aigua i amb forts pendents. És l'origen del torrent que travessava l'actual barri del mateix nom i abocava les aigües al **torrent de Carabassa** a tocar de la masia.

Les pluges fortes carregaven d'aigua el torrent i erosionava bona part del recorregut fins arribar a la riera d'Horta. La urbanització i la massiva construcció d'edificis en aquest vessant de la muntanya especialment a partir dels anys seixanta va necessitar de rebliments (farciments) de les rieres que les aigües havien erosionat. El rebliment dels xaragalls de forma artificial és la norma habitual en el recorregut de la majoria de torrents i rieres de la vall d'Horta i sovint les construccions pateixen d'humitats per filtracions del subsòl.

Torrent de Carabassa

A partir de la rambla del Carmel i pendent del recorregut és més suau i el subsòl és ric en aigua. Coincideix en una bona part amb l'actual carrer

Imatge actual del torrent de can Carabassa al creuar per sota del passeig de Maragall. Pel mur de la dreta se li unia el torrent que baixava de la font d'en Fargues. Era el punt d'unió de tots els torrents de la conca del turó de la Rovira Nord cap a la riera d'Horta

del Llobregós. Des d'antic existien mines excavades a la muntanya per conduir aquesta aigua per a ús de les masies existents. És a partir de la segona meitat del segle XIX que s'intensifica l'explotació de les aigües subterrànies amb finalitats comercials. S'excaven noves mines i més profundes que portaran aigua fins l'acabat de néixer Eixample de Barcelona. Paral·leles a la llera es construeixen files de casetes dotades de pou i safareig per la gran abundància d'aigua subterrània i que propiciaran la indústria casolana de les bugaderes. Són les anomenades *cases de les bugaderes d'Horta* del carrer d'Aiguafreda.

El torrent de Carabassa després de recollir aigua de tot el vessant nord del Carmel abocava les aigües a la riera d'Horta, en el punt que ara hi ha l'encreuament dels carrers de Petrarca i de Cartellà. A poca distància d'aquesta unió, riera avall aproximadament al carrer de Vilapicina s'unia el **torrent de Sabastida** que naixia a peu del turó de Santa Eulàlia prop de la part més alta del carrer de Frederic Rahola i el d'Aguilar, al barri de la Font d'en Fargues.

G. CONCA TURÓ DE LA ROVIRA, SUD

Riera de can Toda

El seu inici era aproximadament a la fondalada que forma el vessant del turó de la Rovira i el del Carmel, més o menys als actual jardins de Juan Ponce. Després continuava per la carretera del Carmel i girava per darrera de la masia de can Toda, que dona nom a la riera en aquest punt. Just en aquest lloc es trobava la font de la Cabreta, avui en dia desapareguda i substituïda per unes instal·lacions de la Companyia d'Aigües. Juntament amb la font de Carbó, una mica més avall a la dreta; eren llocs on la població de Gràcia i l'actual barri del Baix Guinardó s'aplegava per fer fontades, és a dir, seure i gaudir d'un berenar

sobretot els diumenges.

La riera, en ple barri de la Salut, travessava l'actual avinguda de Pompeu Fabra i baixava recte pel carrer de la riera de Can Toda, ja que era per on circulaven les seves aigües. Després travessava l'actual ronda del Dalt quasi tocant a la ronda del Guinardó, i el carrer de les Camèlies per baixar pel carrer de Ca l'Alegre de Dalt, on es trobava la masia del mateix nom. Segons Magí Travesset, més o menys a l'alçada de la travessera de Gràcia s'unia amb el torrent de Can Comte, a prop del carrer de l'Escorial. Cap el 1930 s'obriren nous camins en la finca d'aquesta masia i va desaparèixer el traçat de l'antic torrent. El torrent Pregon, a l'alçada de la travessera de Gràcia amb el carrer de Roger de Flor, recollia les aigües del torrent de Can Toda i el de Can Comte i posteriorment el de Garrofers.

Torrent de Mariner

El seu naixement era al vessant sud del turó de la Rovira. Entre d'altres noms rebia el de la Partió perquè el seu curs feia de frontera entre els municipis de Gràcia i Sant Martí de Provençals. Baixava més o menys des de l'esquerra de la masia de can Baró fins a la plaça Sanllehy per l'anomenat coll del Portell. Després ja d'una manera clara baixava pel carrer de Sardènia, per desviar-se cap a la dreta una vegada travessat l'actual carrer de Pi i Margall, on es trobava la masia can Marineret —parents dels Mariner d'Horta—. Creuava després els carrers de l'Encarnació, de Taxdirt i de Romans a l'alçada del carrer de Ventalló per arribar a l'únic vestigi que ha quedat d'aquest torrent: un passatge petit que finalitza a la travessera de Gràcia i que porta el nom de Torrent de Mariner.

Després de creuar la travessera passava pel passatge Llavallol (on es trobava la fàbrica de La Sedeta, avui Centre Cívic) i arribava al creuament dels carrers de Còrsega i de Nàpols que es on hi havia la ma-

sia de can Mariner, que dona nom al torrent. A partir d'aquí es desfeia en diversos braços que anaven per l'esquerra (baixava pel passatge Iscle Soler, avui desaparegut) i per la dreta, l'anomenat Curt, que anava on hi havia hagut la masia de can Grassot, o can Llavallol (Grassot era el cognom dels propietaris, Llavallol, el dels masovers), que va acabar donant nom al barri del Camp d'en Grassot.

Els diversos ramals del torrent es tornaven a ajuntar entre ells. S'arribava al passatge de Mariné (sense la "r" final). La traça del torrent creuava el passatge perpendicularment. Per sota del carrer de Rosselló, el tram coincidia amb el carrer de Nàpols durant gairebé dues illes de cases, fins poc abans d'arribar al carrer de Mallorca. El torrent també acabava per unir-se al torrent Pregó.

Al carrer de Sicília entre Casp i Gran Via es creuaven el camí d'Horta, el Rec Comtal i el torrent d'en Mariner en el lloc anomenat el pont de les Bigues. En creuar aquest pont, fins el 1897, es passava al municipi independent de Sant Martí de Provençals. Per dalt del pont era el camí d'Horta i per sota el Rec Comtal i el torrent de Mariner. Tenia el final per sota de l'actual plaça de Tetuan. Aquest torrent també s'havia anomenat de Sampere o Sempere per la masia situada a l'actual camp de futbol de l'Europa, a la cruïlla de Sardènia amb Camèlies, enderrocada els anys quaranta. Per evitar confusions existeix un altre torrent, a Horta, que porta el nom de Can Mariner, una de les masies més antigues del poble. I, a més, hi ha un petit carrer al Baix Guinardó, de fet un atzucac, que porta el nom de Mariner, pel nom del propietari dels terrenys, res a veure amb el torrent.

Torrent de Delemús

Igual que el de Mariner, també neix al turó de la Rovira segurament a prop de la masia de can Baró. No se sap exactament el seu curs en els seus inicis. Segons Pere Cowley "El

traçat més probable, seguint el mapa parcel·lari de 1931, seria per la dreta de Can Baró (mirant cap al mar), creuant pel mig del passatge Bismarck i del carrer de Vallseca, pel seu punt més baix, i passant pel costat, i en paral·lel, al passatge Vallseca".

El que si que se sap d'una manera clara es que baixava per l'actual Parc de les Aigües paral·lel al carrer d'Abd El-Kader. Hi ha el vestigi d'aquest torrent canalitzat dintre del parc per la Companyia d'Aigües de Barcelona que el feia sortir a través d'una reixa que pujava i baixava al camí de la Llegua, a l'actual ronda del Guinardó. Posteriorment i entre tàpies d'hortos continuava cap l'oest travessant el carrer de l'Alcalde de Móstoles fins arribar al passatge de l'Encarnació. Llavors feia un gir a la dreta per baixar travessant el carrer de Taxdirt, per baixar finalment pel carrer de Sardènia fins a la travessera de Gràcia, on es trobava la masia Delemús, deformació del cognom Lemos, la qual estava situada entre Sardènia i Lepant.

Des del carrer de Sardènia girava cap al nord-est per arribar a l'illa de la Sagrada Família. Des d'aquí el torrent de Delemús s'introduïa dins de l'illa de cases dels carrers de Sardènia, Mallorca, Marina i València. El passatge de Font, un dels passatges més antics del barri del Poblet, travessa aquesta illa. La traça del torrent ha desaparegut gairebé per complet, però encara es pot endevinar en alguns murs de l'interior de l'illa de cases, com es el cas al carrer de València número 426, té una forma gairebé triangular, marcada pel traçat del torrent. Des dels aproximadament cinc metres d'amplada la façana de la finca es va estrenyent fins als dos metres a l'interior d'illa. Per sota del carrer d'Aragó es perd per on passava el torrent. Segurament acabava confluint amb l'antic camí d'Horta.

No hi ha cap rastre de la seva toponímia i estaria bé que fos reivindicat el seu nom en algun lloc del seu re-

A l'esquerra, porta de reg (ja desapareguda), per on passava el torrent de Delemús, al Camí de la Llegua. A la dreta, un tram del torrent de Lligalbé (que es modificarà pròximament)

corregut. El fet de què en algun mapa surti com Raureda segurament fa referència al nom d'un propietari per on passava el torrent.

Torrent de Lligalbé

No se sap el lloc exacte però naixia a prop de la masia de can Baró. Tenia la seva continuació segurament pel carrer de Tenerife o bé pel carrer del Baró de Sant Lluís, després pel carrer de Polònia fins arribar a l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat a l'alçada de la plaça de la Font Castellana. Amb seguretat travessava per la banda oest de les terres de can Vélez, masia que en aquest punt donava nom al torrent encara que com a Velas, nom amb el qual també es coneixia aquesta masia.

La compra dels terrenys per part de la Companyia de les Aigües, l'any 1868, va fer modificar el seu curs per l'actual carrer de Thous, que era el límit est de les terres comprades de la finca de can Baró, i límit també amb les de la finca de can Vélez. Quan arribava a l'actual ronda del Guinardó coincidia amb el camí de la Llegua, més o menys davant de l'actual casa de les Altures, se'n actual del Districte d'Horta-Guinardó. Girava a l'esquerra travessant l'actual ronda del Guinardó per entrar pel número 48, paral·lel al carrer de Lepant, girant a continuació novament a l'esquerra a l'alçada del passatge de Boné i de seguida a la dreta, punt on es dividia amb el camí de la Llegua. Llavors baixava fins a sortir al carrer del Mas Casanovas. Aquest últim tram es l'única zona que conserva el topònim de Lligalbé.

Posteriorment el torrent s'enfilava pel carrer de Lepant, paral·lel al carrer de Bergnes de las Casas, el nucli urbà més antic del Guinardó, per acabar a l'antic camí d'Horta. La masia Lligalbé, que dona nom al torrent, segurament estaria situada a mitja alçada del turó de la Rovira a la dreta de can Baró.

El torrent de Lligalbé també ha

rebut altres noms (com el de Velas tal com s'ha comentat), però també es troba escrit com torrent dels Freres, que fa referència als frares de la Mercè, congregació religiosa situada al carrer de la Indústria amb Padilla. Un altre nom conegut és el torrent del Notari, masia situada al carrer de Lepant entre Còrsega i Rosselló on el torrent passava pel mig de les seves terres. La masia estava elevada sobre un petit turó, conegut com el turó de les Cabres i que va estar en actiu fins a la dècada dels setanta. Alguns veïns encara recorden que el carrer de Lepant era conegut com el *carrer del torrent*. Aquest topònims antics eren els únics llocs poblats que trobava el torrent al segle XIX.

El torrent de Lligalbé segons alguns historiadors era un camí medieval que sortia del camí vell de Barcelona pujava per Collserola en direcció a Sant Cugat i la pluja el va convertir en torrent. Segons Carreras Candí, en el seu llibre dedicat a Barcelona, diu que "era un camí secundari per pujar al mont Aguilar", antic nom del turó de la Rovira.

Torrent de Casanovas

Sortia de l'interior del turó de la Rovira a prop de la masia de can Casanovas, situada a la ronda del Guinardó entre els carrers de Cartagena i del Mas Casanovas. La mina d'aigua que actualment es troba a la part baixa de l'actual institut Mas Casanovas, antic hotel a prop de la masia enderrocada per la construcció de l'Hospital de Sant Pau, pot ser l'origen d'aquest torrent. Se sap que la mina té unes galeries que arriben pràcticament fins a l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat. El seu curs va ser aprofitat pel camí de la Llegua quan baixava entre els carrers de Padilla i Castillejos. Un petit passatge al número 48 del carrer de Santa Carolina, que porta el nom de Casanovas, és testimoni de la llera del torrent i del camí. Sortia a la travessera de Gràcia on encara es pot apreciar una petita sortida,

Placa del torrent de Lligalbé entre la ronda del Guinardó i el carrer de Mas Casanovas. Al costat, el passatge Casanovas, antiga llera del torrent de Casanovas

aprofitada per un pàrquing, davant mateix de la clínica de l'Aliança. En aquest punt el camí de la Llegua tenia el final ja que enllaçava amb el vell camí de la travessera que portava cap a Sant Andreu i Horta. El torrent baixava llavors en línia recta fins a morir a l'antic camí d'Horta.

El nom de Farga que també apareix en alguns mapes fa referència a Pere Fargas, cònjuge de Montserrat de Casanovas, propietària del terrenys de la masia de can Casanovas. Segons algunes fonts el torrent de Casanovas era un dels afluents del torrent de Lligalbé, dada que no s'ha pogut contrastar.

Torrent de Milans

Aquest torrent tenia el seu inici al turó de la Rovira, en un lloc indeterminat, més amunt de l'avinguda de la Mare de Déu de Montserrat. Baixava a la dreta del carrer de Cartagena i a prop de la casa del Seminari, actual Ravellat Pla, nom amb el qual també apareix en alguns mapes. Després travessava l'actual ronda del Guinardó per baixar pel mig de l'actual Hospital de Sant Pau i girava cap al carrer de Cartagena per passar a prop de can Milans, o torre Xifré, que dona nom al torrent i que estava situada a l'antiga travessera de Gràcia, a l'alçada del carrer del Dos de Maig.

La construcció del recinte de Sant Pau va tallar el traçat del torrent, que va acabar baixant pel carrer de Cartagena. Segons alguns mapes de finals del segle XIX i principis del XX el torrent passava per l'illa de l'Eixample formada pels carrers de Cartagena, Castillejos, Rosselló i Còrsega. Però és a l'illa de cases de sota, amb Provença, que es troben alguns vestigis del torrent. En aquesta illa es creuen dos antics eixos: l'antic camí d'Horta, ara al darrere de les cases del passatge de Pau Hernández, i el torrent que passava entre aquest passatge i de León i la part posterior de les cases del carrer de Castillejos, dibuixant una línia en diagonal, en di-

recció a aquest carrer.

El fet que aquesta illa de cases tingui dos passatges, repartits en tres trams, es deu sobretot al fet que és el punt on es creuaven l'antic camí i el torrent. No va ser fins a la dècada dels quaranta quan es va acabar d'obrir el tram del carrer de Provença entre Castillejos i Cartagena, que fins llavors havia quedat interromput pel camí d'Horta i el pas del torrent de Milans. Les cases que es van construir fins llavors, seguien les dues trames oposades: el passatge de León que discorre paral·lel al carrer de Rosselló i el passatge de Pau Hernández que queda paral·lel al camí d'Horta; i ambdós passatges acabaven al torrent de Milans que anava a parar al carrer de Provença, a la cruïlla amb Castillejos.

Més endavant el torrent baixava pel passatge Vilaret per acabar a la carretera d'Horta que funcionava com a desguàs dels torrents que baixaven del turó de la Rovira i anaven a morir a la Llacuna.

Segons algunes veus, abans de la construcció de l'Hospital de Sant Pau el torrent baixava pel passatge de Sant Pau que té sortida al carrer de Sant Antoni M. Claret. El mur que talla un dels braços del passatge, un atzucac, dibuixa un lleuger angle que segueix la traça del torrent. A la paret es poden observar humitats. En una d'aquestes terrasses hi ha una filtració d'aigua constant durant tot l'any, però podria ser que l'aigua vingués d'una deu del torrent de Milans o bé d'una mina de can Milans que el propietari es va fer construir. Per altra banda a l'illa de més avall, per sota de la plaça d'Henry Dunant, hi ha l'antiga fàbrica de la Damm, que se sap que va tenir aigua d'aquesta mina.

Torrent d'en Melis

La capçalera del torrent d'en Melis, també anomenat de can Mèlich, estava situada al turó de la Rovira en un lloc sense determinar. Segurament

baixaria a prop del carrer de Gènova, travessant l'actual avinguda de la Mare de Déu de Montserrat per girar cap a la dreta, mirant al mar, molt a prop del Seminari, actual Ravellat Pla, concretament deixant a la dreta els terrenys de can Planàs. És en aquest punt on es troba actualment una mena de passatge que fa de frontera entre les dues finques i que porta el nom de torrent d'en Melis i que finalitza a l'actual ronda del Guinardó.

Després el torrent continuava cap a la esquerra per un angle de l'actual Hospital de Sant Pau, el carrer de Sant Quintí, i finalment baixava pel passatge de Flaugier fins a l'antiga travessera de Gràcia on es trobava la masia de Pere Miralles, nom amb el qual també és conegut el torrent, i una mica més avall la de can Miralletes. Continuava després pel carrer de Rogent, dit també de Bogatell. Segons Pere Cowley: "continuava pel carrer de la Sèquia Comtal del Clot i el carrer de Sant Joan de Malta. Quan es va començar a urbanitzar el Poblenou es va desviar per anar a morir a la Llacuna a l'indret anomenat de la Granota (carrers de Pere IV i de la Llacuna)".

Sobre el nom de Bogatell segons l'etimòleg Joan Coromines, la paraula Bogatell prové del mot *buc*, perquè el torrent té una forma semblant a la del buc d'un vaixell. A Gràcia, dos torrents reben el nom d'*olla* o *casola* pel mateix motiu: la seva forma convexa. És per això que Coromines defensa que s'escriu amb u: Bugatell. Al segle XIX, quan es va començar a posar el nom per escrit, es va optar per la versió amb o, Bogatell, perquè es pensava que provenia del mot *boga*, una planta de ribera, que es trobava prop de la llera del curs baix del torrent.

Hi ha una mena de confusió amb el terme Bogatell degut a què amb la construcció de la muralla medieval al voltant del barri barceloní de Sant Pere i la Ribera, la riera d'en Malla que baixava de Collserola per

Placa i vista del carrer torrent de la Guineu entre l'avinguda de la Meridiana i la plaça d'Islàndia, únic lloc on es conserva el nom del torrent

la Rambla, es va desviar cap al nord, al Poblenou, i va acabar desembocant al costat del torrent del Bogatell, que baixava del Guinardó, més o menys a l'alçada del cementiri de l'Est. Al canalitzar-la es va convertir en avinguda i se la va batejar amb el nom de Bogatell, tot i que ja no desembocava al mar amb el torrent del Bogatell, sinó més al sud. És així que el nom d'una riera del Guinardó i del Clot va acabar batejant una avinguda que, d'entrada, no té cap relació amb el torrent original.

Torrent de la Guineu

Es l'accident geogràfic més important del Guinardó. Feia de línia divisòria entre dos municipis, Sant Martí de Provençals i Sant Andreu de Palomar i es dividia en tres ramals que travessaven l'actual barri. Tenia la capçalera molt a prop del torrent de Lligalbé, vessant sud del turó de la Rovira i l'actual Parc del Guinardó. El torrent recorre tot el Guinardó i hi ha una relació molt estreta entre la història i el nom del barri.

Tant la paraula *guineu* com *guinarda* (en català antic) tenen la mateixa arrel i el mateix significat, i dona nom al barri. El mas Guinardó no és altra cosa que el *mas de les guineus* i per sota els marges del puig Cogoll —on es troba el mas— s'esmunyia el torrent. El seu curs ha desaparegut quasi del tot i només en resten petits vestigis. La popular font del Cuento, la més coneguda i antiga del barri, està situada a l'origen del torrent. El passatge de l'Agregació dibuixa el tram més extens d'aquest torrent i encara continua insinuant-se en alguns indrets del carrer de Varsòvia o de la plaça Maragall, com a l'actual passatge d'Artemis. També hi ha un petit i pintoresc carrer, sota l'avinguda Meridiana, que porta encara el nom de torrent de la Guineu que surt al carrer de Bofarull. El seu curs era de lliit sobrelevat i el seu final era als aiguamolls.

A la capçalera tenia tres ramals que

s'unificaven prop de l'actual plaça de Carles Cardó. El més important era el que sortia de la fondalada de la font del Cuento i baixava entre el carrer de l'Art i la rambla de la Muntanya. Dibuixa una corba, degut al puig del Cogoll, petit turó situat a sota del Parc del Guinardó. A sobre d'aquest puig es troba el mas Guinardó. Un altre ramal baixava des del carrer d'Ercilla i passava pel del Centre i el tercer ho feia per la plaça Catalana en direcció a la plaça del Guinardó, resseguint després el passatge de l'Agregació, que marcava la frontera entre els antics municipis de Sant Martí de Provençals i Sant Andreu de Palomar.

Després de creuar la plaça Maragall enfilava pel passatge d'Artemis i pel carrer de les Navas de Tolosa, ja a l'actual Districte de Sant Andreu, per arribar a la avinguda Meridiana on es troba el curiós passatge que encara porta el nom de carrer del torrent de la Guineu, l'únic que conserva el nom. Al finalitzar aquest passatge el torrent es troba en un encreuament històric, la plaça d'Islàndia i el carrer de Bofarull, carrer que talla totes les illes en diagonal, a causa de ser un antic camí, la carretera de Ribes, camí que provenia de Ciutat Vella i que sortia pel portal Nou.

El torrent passava després per la plaça del Clot de la Mel i creuava la Gran Via seguint més o menys el carrer d'Espronceda. Al Poble Nou encara hi ha alguns petits vestigis com algunes cases al passatge de Klein que segueixen el traçat, per passar després pel carrer de Pere IV (antiga carretera de Mataró) fins arribar als aiguamolls.

Un veí de la zona, Joan Bargalló, recorda que el torrent de la Guineu passava per sota de la Meridiana i travessava el Rec Comtal per sobre: "En tot aquet lloc era freqüentat per les guineus, durant la guerra i postguerra, els nostres avis posaven parany per casar-les, les pells les venien a Cal Llopis i la carn els servia com aliment".